

Wstęp	9
Rozdział I	
Definiowanie bezpieczeństwa ekonomicznego	13
1. Ekonomizacja bezpieczeństwa państw	13
2. Definiowanie bezpieczeństwa ekonomicznego państw	27
3. Typologia zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego	36
3.1. Ujęcie przedmiotowe i podmiotowe bezpieczeństwa ekonomicznego	36
3.2. Zagrożenia finansowe bezpieczeństwa ekonomicznego	42
3.3. Zagrożenia surowcowo-energetyczne bezpieczeństwa ekonomicznego	45
3.4. Zagrożenia żywnościowe bezpieczeństwa ekonomicznego	47
3.5. Brak dostępu do czystej wody jako zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego	51
4. Wpływ globalizacji na bezpieczeństwo ekonomiczne	55
Rozdział II	
Zagrożenia generowane przez działalność państw	62
1. Agresja ekonomiczna w stosunkach międzynarodowych	62
2. Zagrożenia państwowe finansowego wymiaru bezpieczeństwa ekonomicznego	73
3. Zagrożenia państwowe surowcowo-energetycznego wymiaru bezpieczeństwa ekonomicznego	84
4. Zagrożenia państwowe żywnościowego wymiaru bezpieczeństwa ekonomicznego	88
5. Zagrożenia państwowe powodujące brak dostępu do czystej wody	94

Rozdział III

Zagrożenia ze strony pozapaństwowych uczestników stosunków

międzynarodowych	98
1. Kryzysy finansowe jako zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państw	98
2. Działalność korporacji transnarodowych jako zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państw	111
3. Działalność zorganizowanych grup przestępczych jako zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państw	115
4. Szpiegostwo technologiczne jako zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państw	117
5. Nowe zagrożenia – migracje i zmiany klimatu	120

Rozdział IV

Działalność państw i organizacji międzynarodowych na rzecz zapewnienia

bezpieczeństwa ekonomicznego	136
1. Ogólna charakterystyka działalności państw na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego	136
2. Działalność państw na rzecz zapewnienia wymiaru finansowego bezpieczeństwa ekonomicznego państw	138
3. Działalność państw na rzecz zapewnienia wymiaru surowcowo-energetycznego bezpieczeństwa ekonomicznego państw	143
4. Działalność państw na rzecz zapewnienia wymiaru żywnościowego bezpieczeństwa ekonomicznego państw	152
5. Działalność państw na rzecz zapewnienia dostępu do czystej wody	156
6. Rola organizacji międzynarodowych na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego	161

Zakończenie	182
--------------------------	------------

Wykaz tabel, rysunków, map i wykresów	188
--	------------

Bibliografia	190
---------------------------	------------

Moja wcześniejsza praca *Ekonomiczne zagrożenia bezpieczeństwa państw. Metody i środki przeciwdziałania* wzięła się z przeświadczenia o doniosłości zagadnienia bezpieczeństwa ekonomicznego, które na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku zostało uznane przez Barry'ego Buzana za jeden z pięciu obszarów badań nad bezpieczeństwem. Także wielu innych autorów prognozowało wówczas wzrost znaczenia kategorii bezpieczeństwa ekonomicznego z biegiem czasu obrastającej w nowe treści.

Publikowane przeze mnie artykuły nie podejmowały tematu w sposób całościowy, utrzymywały jednak kierunek zainteresowań badawczych, których odzwierciedleniem jest niniejsza książka. Pisaniu jej towarzyszyła myśl o celowości powtórnego zmierzenia się z zagadnieniem bezpieczeństwa ekonomicznego – z uwzględnieniem obecnego stanu badań w Polsce i za granicą. Obok wcześniejszych przemyśleń, książka zawiera konkluzje oparte na uczestnictwie w programie badawczym Foresight 2020 (panel bezpieczeństwo ekonomiczne Polski), wykorzystuje też doświadczenia wyniesione z pobytów w zagranicznych ośrodkach badawczych oraz prac wykonywanych w macierzystym Instytucie. Istotny wpływ na kształt książki wywarły seminaria organizowane przez profesora Edwarda Halizaka w ramach Zakładu Ekonomii Politycznej Stosunków Międzynarodowych w Instytucie Stosunków Międzynarodowych UW.

Zasadniczym celem publikacji jest analiza działań państw w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego z wykorzystaniem narzędzi ekonomicznych, poszukiwanie prawidłowości w działaniach państw, jak również określenie efektywności stosowanych metod i narzędzi z punktu widzenia zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego. Wobec wielości definicji zarówno bezpieczeństwa, jak i bezpieczeństwa ekonomicznego, przed rozpoczęciem analizy i poszukiwaniem prawidłowości należało usystematyzować sam obszar badań nad bezpieczeństwem ekonomicznym. W tym celu przeprowadzono systematykę pojęcia „bezpieczeństwa ekonomicznego” i jego wymiarów, czyli: bezpie-

czeństwa finansowego, surowcowego, energetycznego, żywnościowego oraz dostępu do czystej wody. W związku z tym, że zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego są generowane nie tylko przez państwa, ale również przez podmioty pozapaństwowe, dokonano stosownego wyodrębnienia, ujmując je w dwóch rozdziałach. Zagrożenia państwowe i pozapaństwowe wpływają na prowadzoną przez państwa politykę. Państwa są zatem podmiotami zarówno generującymi zagrożenia, jak też odpowiadającymi na nie, czyli prowadzącymi działania mające zapewnić własne bezpieczeństwo ekonomiczne. Pokazanie tej dwoistej roli państwa jest również celem niniejszej publikacji. Centralnym obszarem zainteresowania jest państwo. Każde z państw prowadzi własną politykę bezpieczeństwa ekonomicznego; różnie umieszcza kwestie bezpieczeństwa ekonomicznego w swojej hierarchii celów. Poznanie czynników, które wpływają na określenie tego miejsca w hierarchii celów państwa, to ważny element poznania sposobów działania państw. Przyjęto założenie, że pewne wymiary bezpieczeństwa ekonomicznego są domeną samodzielnego działania państw z wykorzystaniem narzędzi jednostronnych, ale są również takie wymiary bezpieczeństwa, które wymagają współpracy – aktywności w organizacjach międzynarodowych lub ugrupowaniach integracyjnych.

Praca zawiera również elementy prognostyczne. Wykorzystując analizę megatrendów w stosunkach międzynarodowych, podjęto próbę określenia ich wpływu na przyszłe zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego państw.

Całość opisywanych zagadnień zawarta jest w czterech rozdziałach. W pierwszym rozdziale przedstawiono proces ekonomizacji bezpieczeństwa państw, polegający na wzroście roli czynnika ekonomicznego w polityce wewnętrznej i międzynarodowej państw, następnie – najważniejsze definicje bezpieczeństwa ekonomicznego autorów krajowych i zagranicznych, wskazując różnorodność definicji i podejść do tego zagadnienia. W kolejnym punkcie zaprezentowano typologię przedmiotową i podmiotową kategorii bezpieczeństwa ekonomicznego, przedstawiając również wymiary bezpieczeństwa ekonomicznego, czyli bezpieczeństwo finansowe, surowcowo-energetyczne, żywnościowe oraz bezpieczeństwo dostępu do czystej wody. Nie pominięto znaczenia procesu globalizacji dla bezpieczeństwa ekonomicznego. Zaprezentowano interakcje: bezpieczeństwo ekonomiczne – globalizacja, jak również globalizacja – bezpieczeństwo ekonomiczne. Szczególnie zwrócono uwagę na wpływ procesu globalizacji na bezpieczeństwo ekonomiczne i na wyzwania, jakie ona niesie dla polityki bezpieczeństwa ekonomicznego państw.

W drugim rozdziale przedstawiono zagrożenia generowane przez działania państw. Dokonano analizy agresji ekonomicznej, pokazując zarówno sposoby prowadzenia wojen gospodarczych, jak również mechanizmy uzależnienia gospodarczego. Odniesiono się do problemu efektywności agresji ekonomicznej na podstawie danych historycznych, a także zwrócono uwagę na koszty gospodarcze i społeczne sankcji ekonomicznych. Istotnym elementem rozważań były kwestie narzędzi stosowanych przez państwa z myślą o celach związanych z bezpieczeństwem ekonomicznym. W celu systematyzacji narzędzi, podzielono je ze względu na cztery wymiary bezpieczeństwa ekonomicznego, opisując i analizując na podstawie danych empirycznych, jakie działania podejmowały i podejmują państwa. Podział ten ma charakter umowny, ponieważ zastosowane narzędzia mogą wpływać na wiele wymiarów bezpieczeństwa.

Rozdział trzeci poświęconopozapaństwowymzagrożeniom dla bezpieczeństwa ekonomicznego, czyli takim, które są pochodną funkcjonowania rynków finansowych, jak również takim, które są wynikiem aktywności korporacji transnarodowych i zorganizowanych grup przestępczych. Pokazano również przyszłe obszary zagrożeń dla bezpieczeństwa, jak kwestie migracji oraz zmian klimatycznych.

Rozdział ostatni, czwarty, zawiera syntezę działań podejmowanych przez państwa w celu przeciwdziałania zagrożeniom dla bezpieczeństwa ekonomicznego – tym, które pochodzą od innych państw i tym, które płyną ze strony uczestników pozapaństwowych. Zaprezentowano również przykłady aktywności organizacji międzynarodowych w działalności na rzecz bezpieczeństwa ekonomicznego. Analogicznie – jak w rozdziale drugim – zastosowano podział na wymiary bezpieczeństwa ekonomicznego. W ich ramach przedstawiono działania podejmowane przez państwa. Ten sposób prezentacji umożliwia czytelnikowi logiczne śledzenie zarówno zagrożeń, tych generowanych przez państwa i tych pozapaństwowych, jak też przeciwdziałań, jakie podejmują państwa.

W pracy wykorzystano metodę empiryczną i analityczną wspartą logiką. Oparto się na dokumentach, analizach i danych statystycznych. Celem nie było demonstrowanie metod analizy bezpieczeństwa ekonomicznego, a jedynie doprecyzowanie obszaru pojęciowego bezpieczeństwa ekonomicznego oraz ukazanie praktyki stosunków międzynarodowych.

Mam nadzieję, że podjęta próba umożliwi lepsze zrozumienie zagadnienia bezpieczeństwa ekonomicznego przez teoretyków i praktyków stosunków międzynarodowych, a także pozwoli głębiej wnikać w sens podejmowanych przez państwa działań.